

II. Errepublika

Eibar, Bigarreneko lehena

Espainian oso ohikoak izan dira aldaketa politikoak, baina egitura sozioekonomikoa aldatzea ez da hainbestetan gertatu. Goi mailako agintariak txandakatu izan dira, estatu kolpeen edo aldez aurretik “atondutako” hauteskunderen bidez. Bi salbuespen daude. Bata, Isabel II.ak hanka egin ondorengoko Seiurteko *Demokratikoa*, 1873-1874ko esperientzia errepublikarrarekin amaitutako hura. 60 urte geroagokoa da bestea: Primo de Riveraren diktadura amaitu ostean aldarrikatutako II. Errepublika, *Neska polita* deiturikoa. Aldarrikapenak 80 urte beteko ditu hilaren 14an.

JOSU CHUECA

AIPATU SALBUESPENAK indarkeriarik gabe jaio baziren ere, bortxaz hil zituzten. Lehen hilketak Paviaren eskutik etorri zen, 1874an; bigarren krimena Francok eta enparauek egin zuten 1936an, gerrarekin. Bitxia da beraz, historiaren orrialdeetara iraultzailatzat eta

erradikaltzat igaro diren prozesu demokratiko horiek odol tantarik isuri gabe eta festa giroan iritsi ziren, eta aldiz, indar kontrairaultzaileek bortxaz amaitu zituzten.

1868ko eta 1931ko aldaketak ez zituzten agintari militarrek bultzatu, eta hortaz, errege

1931ko apirilaren 14a Eibarren, arratsalde. Udaletxe aurrealdean xfla bat jarri zuten plazaren izena aldatzeko: Alfonso XIII izatetik Errepublikaren Enparantza izatera pasa zen.

OJANGUREN

OJANGUREN

familia eta haren hurbilekoak lasai asko joan ahal izan ziren mugaz bestaldera, goizago edo beranduago itzultzeko segurantzarekin; Juan Carlos Borboikoa da horren lekuko.

Donostiako bilera antimonarkikotik Errepublikaren ateetara

Duela 80 urte II. Errepublika ezarri zeneko historia ezin da lerro bakarrean azaldu. Esan daiteke honako hau: erregeak abdikatu egin du eta Errepublika ekarri dute. Edo alderantziz ere bai: Errepublika sortu delako erregeak agintea utzi du. Baina interpretazio desberdin horiek jatorri bera dute: Alfonso XIII.ak Primo de Riveraren diktadura lagundu izanak monarkia deslegitimatuz zuela, alegia. Horren aurrean, politikan ari ziren ezkerreko erakunde guztiak, hau da, talde

Errepublika aldarrikatu eta egun batzuk geroago, maiatzaren 3an, Hiri txit eredugarri izendatu zuten Eibar. Ekitaldira Prieto (argazkian), Unamuno, Marcelino Domingo... bertaratu ziren.

errepublikar ugari eta baita langileak biltzen zituzten PSOE alderdiak eta UGT sindikatuen artean, irtenbide demokratiko erradikala adostu zuten: Errepublika ezarri eta behin-behineko programa bateratua prestatzea.

Hainbat ekimen ezkutuan landu bazituzten ere –1930eko abenduak mobilizazio orokorra esaterako, Jakako altxamenduaren porrotarekin amaitutako hura–, beste agerraldi askotan argi eta garbi adierazi zuten, aldaketa politikoa eta soziala erdiesteko, Errepublika zutela helburu. *Donostiako Hitzarmena* (1930eko abuztuaren 17an) izan zen garrantzitsuenetakoa. Donostiako Garibai kaleko 4. zenbakian Unión Republicanak zuen egoitzan ondorengoak bildu ziren: Fernando Sasiain anfitrioiak –gero Donostiako alkate izandakoa–, Manuel Azaña, Alejandro Lerroux, Marcelino Domingo eta Santiago Casares Quiroga errepublikazaleak, Jaime Aiguade eta Manuel Carrasco Formiguera katalanistak, eta Fernando de los Ríos eta Indalecio Prieto sozialistak. *La Voz de Guipúzcoa*-k bilera “antidinastiko” horren berri eman zuen bere orrialdeetan, eta hurrengo egunetan prentsa oharra kaleratu zuten bertaratutakoek, ezkutuan ibiltzeko asmorik ez zutenaren seinale. Are gehiago, PSOEren parte-hartzearekin, Elkargo Errepublikar Sozialista (itun antimonarkikoa) gogor aritu zen 1931ko martxotik aurrerako hauteskunde kanpaina, Errepublika aldarrikatzea ardatz politiko nagusi zuela. Hauteskunde horietarako, gobernu monarkikoa kalkulatu zehatza

Goiko irudietan, Juan de los Toyos Eibarko udaletxeko balkoitik, apirilaren 14an, arratsaldeko ekitaldian, nahiz eta askotan esan izan den goizeko 6:30ean ateratako argazkiak zirela, errepublikaren aldarrikapen unea.

egin zuen Juan Bautista Aznarren eskutik: asmoa zen 1923ko egitura politikora bueltatzea, eta horretarako udal hauteskundeak aproposak ziren, pentsatzen baitzuten jauntxokeria lokala lagun izango zutela eta betiko indar eskuindarren alde egingo zutela bozka emaileek. Aldiz, errepublikar eta sozialistek Erregimenaren aldaketaren beharra azpimarratu zuten, mitinetan, panfletoetan eta agerraldi politiko guztietan. Irungo errepublikarrek ondo asko laburbildu zuten monarkia edo errepublikaren arteko hautua egitearen garrantzia:

“Ara errepublika zer dan, Errepublika da Jaungoikoak gizonari eman dion eskubide bat inok ezin kendu lezaken moduan, erriyari dagokion gauzak antolatzen ditun batzar bat. Batzar edo elkarte ortan, guziok berdiñak dira eta gizalegeari, dagokion lez, guzion artek aukeratzen dute buru egin dezan, gizon zintzo ta jakintsu bat. Guzoi berdin begiratuiko dietena. Bait kendu eta besteari eman egingo ez dubena. Eta guziok aukeratu badute buru bezala, berdin kenduko dute dagon tokitik bihar bezela gauzak egiten ez ditubenian edo bere denbora

**“Eibarko ur ttantta horrek
Madrilgo gertaerak azkartu
zituen, batzuen dardar apalak
mendiko elur jausia sorrarazten
duen legez”**

TORIBIO ALTZAGA, SOZIALISTA

igaro dubelako beste bat aukeratu dutenian. Eta Errege zer da? Ara: Errege izaten de erriko buru egiten duben jaun bat: Erriyan agintzeko Jaungoikoak eskubidea eman diola esaten duben gizon bat. Berari komeni zaion moduan antolatzen dituna erriko gauzak, berak aukeratzen ditulako nai ditun agintariak eta abek bere esana egiten dutelako. Nabiz txotxolo bat izan, bizirik dagoen bitartean errege izaten dana eta bera iltzean, bere seme edo alaba, nabiz bera baino txepelagorik izan, erriko buru usten jaun bat. Eta berari milioi mordo bat ematia naikua ez dala, seme emazte, anai eta abar guziei beste hainbeste milloi bihar zaian sendi bat”.

Eskuindarren kanpaina ez zen hain ausarta izan, baina azkenean erantzun egin behar izan zioten auzi horri. *Diario de Navarra*-k apirilaren 12an, udal hauteskundearen egun berean, honakoa zioen: “Bozkatzera, anarkia den iraultzaren aurka! Sobietari bidea irekiko dion Errepublikaren aurka!”, eta Donostiako *La Constancia*-k, berriz, beste honekin akuilatu zituen bere irakurleak: “Unea iritsi zaigu adierazteko ea Donostia monarkikoa ala errepublikarra den”.

Zientziaren kutxa **Guneko simulagailu berrietan, dibertsioa ziurtatuta duzu!**

- 4 plazako bi plataforma.
- 9 pelikula ezberdin eta joystick-arekin gidatzeko aukera.

gizarte kutxa
ZUGANDIK ZUGANA

ZIENTZIAREN KUTXA GUNEA
KUTXA ESPACIO DE LA CIENCIA

Donostia - www.kutxaespacio.es - 943 012 478

II. Errepublika

Horrela elikatu zuten hauteskundeetako giroa batzuek eta besteek. Baina apirilaren 12an emaitzak ezagutzen hasi bezain pronto, errealtatea zein zen antzeman zuten askok. Juan Bautista Aznar gobernuburuak esaldi borobil batekin deskribatu zuen gertatutakoa: “Espainia, monarkiko oheratu eta errepublikar jaiki da”.

Zalantzak, trikimailuak eta mugimendu politikoak izan ziren hurrengo orduetan, Gobernuarentzat eta monarkiarentzat irtenbidea bilatzearen. Denetatik argudiatu eta proposatu zen kinka horretan: bozketa konstituziogileak burutzea, behin-behineko gobernu osatzea, konstituzionalistekin gobernu indartzea... edozer gauza monarkiaren eta errepublikaren artean erabaki beharra saihesteko. Aukera horiek guztiak jarri zizkioten mahai gainean Alfonso XIII.ari. Baina ordurako Errepublikaren aldeko keinuak nagusitzen hasiak ziren hiriburuetan eta herri askotan; *Marseillaise* ahoan eta txano frigiarrak buruan, apirilaren 13ko arratsaldean lehen manifestazioak hasi ziren. Askok presoaren askatasuna eskatzen zuten, baita aldarrikapen errepublikarra Estatuaren gailurrera eramatea ere, tokian tokiko garai-pena garaipen orokor bihurtuz, eta Erregimenaren aldatzera derrigortuz.

Eibarko aldarrikapenaren sekuentzia osoa

Baina nola egin hori? Eibartik erantzun zioten modu zuzenenengan galdera horri, apirilaren 14ko lehen orduetan. Herri horretan errepublikar eta sozialistek ia erabateko nagusigoa lortu zuten. Donostian eta Iruneen ere ezkertiarrek irabazi zuten, baina monarkikoen eta neutralen gutxiengo nabarmenak zeuden oraindik. Gipuzkoako hiriburuan, esaterako, 14 zinegotzi ziren monarkikoak, eta Bidasoaldeko herrian 10 ziren erregearen aldekoak. Eibarren, 19 zinegotzitatik, errepublikar-sozialistek 16 eskuratu zituzten eta gainerako hiruak EAJrenak ziren. Herri *armerroan* ez zen oposizio esanguratsurik, beraz.

Errepublikar eta sozialisten arteko indar erlazioa parekatua zegoen Eibarren –zortzina zinegotzi talde bakoitzak–, baina sozialistek hartu zuten Errepublika aldarrikatzeko iniziatiba. Madrildik eta Donostiatik heldutako aginduei jarraituz hautatu berri eta sozialisten buru zen Juan De los Toyosek eman zuen erregimen berria aldarrikatzeko lehen urratsa.

Berak jo zuen goizeko 4etan errepublikarren buruarengana, Domingo Cortazarrengana, esanez lehenbailehen bildu behar zirela. Era berean, herriko gauzainen bidez, De los Toyosek gaitz nontzeko hautetsiak deitu zituen *Casa del Pueblo*-n bildzeko. Han azaldu ziren goizeko 5etan, eta buruzagi sozialistak egoeraren berri eman zien. Udaletxera joan aurretik, bildutakoek ardurak banatu zituzten eta Errepublika aldarrikatzea erabaki zuten.

Esan eta egin. Goizeko 6ak eta 6:30ak artean, aldamenean zegoen udaletxera abiatu ziren eta Udal berria ofizialki osatu ostean –Alejandro Telleria jarri zen alkate–, Errepublika aldarrikatu zuten. Horixe adierazi zuten balkoi nagusian hiru koloretako bandera eskegiz. Plazan bildutako

jendearen aurrean egin zuten ekitaldia, pentsatuz beste lekuetan ere gauza bera ari zela jazotzen. Tokian tokiko aldarrikapenak aldaketa orokorra ekarriko zutela uste zen, eta Eibarrera iritsitako agindua –Errepublika aldarrikatzea, alegia– beste herrietan ere betetzen ari zela pentsatzen zuten goiz hartan Eibarko udaletxean zeudenean.

Baina ordu luzetan Eibar izan zen aldarrikapen errepublikarra piztu zen leku bakarra. Arratsaldeko lehen orduak arte ez zen beste inon antzekorik gertatu. Arratsaldean, ordea, Bartzelonak segitu zion Eibarrek hasitako bideari; Lluís Companysen udaletxetik eta Frances Maciasek San Jaume jauregitik, bandera errepublikarra zabaltu eta Kataluniako Errepublika aldarrikatu zuten. Jakina, Bartzelonako oihu hark, oihartzun handiago izateaz gain, lurrikara politikoa sortu zuen. Alde batetik Bartzelona zelako, eta bestetik Maciasek, Kataluniako Errepublikarekin, nabarmen gaintu zuen Donostian hitzartutako autonomiaren xedea.

Aldarrikapen horiek azkartu egin zituzten egun horretako mugimenduak, behin betiko irtenbide politikoa lortzeko bidean. Ondorioz, izan Parlamentu Konstituziogile batekin, izan beste hauteskunde batzuekin, edo izan kontzentrazio gobernu bat eratuta, monarkia nola edo hala mantentzearen alde

Donostiako *La Constancia* egunkariaren azala apirilaren 12an, hauteskunde egunean: monarkiaren eta errepublikaren arteko auzia nabarmendu zuten.

zeudenek amore eman zuten. Jabetu ziren, Alfonso XIII.ak etorkizunean errege aulkiari eutsi nahi bazion, Estatuan agintzeari utzi behar ziola, modu probisionalean bazen ere. Gainera, errepublikar-sozialisten ikuspegitik, erregimen berria lehenbailehen eratu behar zen kontu hark gainezka egin ez zezan, Katalunian gertatu bezala.

Eibarren, apirilaren 14ko arratsaldean, garai-pena ziurtatuta zegoela jakitearen lasaitasunarekin —ordurako Madrilgo Puerta del Solen bertan ere jendetza bildu zen II. Errepublikaren etorrera ospatzeko—, bigarren elkarretaratzea egin zen udaletxearen aurrean. Alfonso XIII izeneko errotuluaren gainean, Errepublikaren Enparantza idatzi zuten xafla batzuen bidez. Erregea oraindik Madrilén zegoen, baina berehala hartu zuen erbesterako bidea, Cartagenatik Marseillaraino. Plazaren izendapena aldatzeko unean, Juan De los Toyosek eta beste batzuek herriz herri eta aldarriz aldarriz hedatzen ari zen Errepublikaren berri eman zieten bertan bildutakoei. Ilunabarrarekin, antzeko manifestazioak orokortu ziren Espainiako Estatu osoan. *La Marseillaise*, *Gernikako Arbola*, *Riegoren Himnoa* eta beste zenbait ereserki errepublikarren astinduz, eta festa nagusitu zen nonahi. Arrazoi osoz, urte batzuk geroago, honela

idatzi zuen Toribio Alzaga sozialista eibartarrak erbestetik:

“Eibarko ur ttantta horrek Madrilgo gertaerak azkartu zituen, urrats batzuen dardar apalak mendiko elur jausia sorrarazten duen legez”.

Aitzindaritzaz horrekin, nazioarte-

ko komunikabide ugari aipatu zuten Eibarren gertatutakoa, “Saint Sebastien probintziakoa” zela zehaztuz. Espainiako Gobernuak berak *Hiri txiki eredugarri* izendapenarekin ohoratu zuen 1931ko maiatz hasieran, Marcelino Domingo, Miguel Unamuno, Indalecio Prieto eta Gonzalo Queipo de Llano lekuko zirela. Bitxia da, Queipo de Llano militarra izan baitzen urte batzuk geroago Errepublikaren aurka matxinatu zen militarretako bat. Errepublika “herriaren emaitza” zela esaten zuenak, bost urteren ondoren jan egin zituen bere hitzak, Espainian izandako saio demokratiko sokena hondoratzeko lanean aritu baitzen.

Noski, 1936ko Gerran, frankistek berehala kendu zioten titulua Eibarrri, “Fronte Popularraren eta euskal nazionalista traidoreen eskutik gelditzen zen (Gipuzkoako) azken herriari”, hain zuzen. 1937ko maiatzaren 3an, zinegotzi frankistek “aho batez Errepublikak emanikoa ezabatzea” eskatu zuten.

Baina izendatze eta desjabetze guztien gainetik, historia handi egiten duten txikien artean, Eibar izan zen lehena. Monarkia eta demokrazia funtsezko kontraesana direla jotzen dugunok, Eibarren 1931ko apirilaren 14 hartan gertatu zena, ahaztezina izateaz gain, guztiz eredugarritzat dugu. ■

Alfonso XIII.aren karikatura *L'Esquella de la Torratxa* agerkarian: Parisko erbestetik herrimenez.

HOTELA IRIARTE JAUREGIA

Bidania (Bidegoian) Gipuzkoa • Tel.: 943681234
www.iriartejauregia.com